

VARIA

— KÖNYVISMERTETÉS —

AZ INTERNET DEMOKRÁCIÁJA?

Russell L. WEAVER: *From Gutenberg to the Internet. Free Speech, Advancing Technology, and the Implications for Democracy*
(Durham, North Carolina, Carolina Academic Publishers, 2013)

Russell Weaver, a Louisville-i egyetem professzora számos jogterületen végzett már elmélyült kutatásokat, de ezek közül is kiemelkedik a szólásszabadság területe. Legújabb könyvében a vélemények kifejezésére alkalmas technikai eszközök fejlődésén keresztül mutatja be a demokratikus nyilvánosság fejlődését: Gutenberg találmányától az internetig követi végig az egyes médiumok történetét, majd hosszabban elemzi az internet hatását a modern demokratikus nyilvánosságra, illetve magára a demokráciára. A kötetből implicite az derül ki, hogy a szerző a szólásszabadság demokratikus igazolásának híve, azaz e jogot elsősorban a demokratikus társadalmi működés, és nem az önkifejezés vagy az egyéni ambíciók kiteljesítése eszközének tekinti; az amerikai szólásszabadság-jogi irodalomban az e kérdésben való állásfoglalás valódi vízvonalnak számít.¹

A kötet rendkívül olvasmányos, nyelvezete könnyed, ugyanakkor tömör és velős, Gutenberget egy iPad monitorján ábrázoló borítóképe pedig egyenesen szellemes (ami igazán ritkaság jogtudományi könyvek esetében).

A kötet elején médiatörténeti áttekintést kap az olvasó. A szerző bemutatja a gutenbergi forradalom egyes állomásait, a nyomtatott könyvek elterjedését (5–13.). A „forradalom” mint metafora szerepe jelentős, hiszen később, az internet térnyerése, valamint a „hagyományos” sajtó hanyatlása kapcsán ugyanezt használja a szerző.

¹ Természetesen szakadék nem csupán az individualista vagy a demokratikus igazolások hívei között húzódhat, mert a demokratikus nézeteken (melyek a szólásszabadságot tehát elsősorban a közösség – demokratikus döntéshozatalhoz fűződő – érdekei miatt tartják kiemelkedően fontosnak) belül is számos eltérő árnyalat létezik; egészen mást gondol e kérdéstről például Owen Fiss (*Liberalism Divided – Freedom of Speech and many Uses of State Power*. Boulder, Westview Press, 1996.), mint Cass SUNSTEIN (*Democracy and the Problem of Free Speech*. New York, Free Press, 1995. 2. kiad.) vagy Robert POST (*Constitutional Domains: Democracy, Community, Management*. Cambridge (MA), Harvard University Press, 1995.).

A gutenbergi „forradalom” ugyanakkor – ellentétben a politikai forradalmakkal – csak lassabban, évtizedek alatt ment végbe, az internet „forradalma” nyomán pedig – szintén eltérően a történelemből ismert forradalmaktól – a korábbi „rend” egyelőre nem számoltatott fel, azaz a régebbi médiumokat teljes egészében az internet nem szorította ki.

Az Egyesült Államok médiatörténete sokkal inkább bővelkedik ma is felidézhető, szép, emblemikus történetekben, mint a magyar. A szerző említi is Rooseveltnél „kandalló melletti beszélgetéseit”, mint rádiótörténeti eseményeket a második világháború idejéből, vagy Nixon és Kennedy elnökjelöltek televíziós vitáját, ami a közmegegyezés szerint döntően befolyásolta az elnökválasztás kimenetelét. A médiatörténet áttekintése ugyanakkor Weavernél nem öncélú: az egyes médiumokat abból a szempontból elemzi, hogy azok mennyiben töltötték be „kapuőr” (*gatekeeper*) szerepet, azaz maga a médium mennyiben korlátozta a vélemények szabad kifejezését, a nyilvánosságban való részvételt. A technika fejlődésével ez a kapuőri hatalom egyre gyengült: amíg csak a nagyobb városokban működtek – állami engedéllyel – nyomdagépek, úgy relatíve egyszerű volt a közzétett vélemények felett felügyeletet gyakorolni. De amikor már (jó fél évezreddel később) digitális technológiával terjesztett televíziós és rádiós szolgáltatások százai érhetők el a világ bármely pontján, nem beszélve az internet biztosította lehetőségekről, és a médiumokhoz való hozzáférés lehetősége drasztikusan megnőtt, azzal egyenes arányban csökkent az egyes médiumok kapuőri szerepe: ami az egyik médiumon keresztül nem mondható el, elmondható lehet máshol, az állam pedig ebbe a folyamatba csak igen korlátozottan tud beavatkozni.

Ugyanakkor az egyes médiumok irányítói (tulajdonosok, szerkesztők) továbbra is a maguk birodalmának kapuőrei. Olyan államok is akadnak, ahol a kormányzat befolyásolja a médiát (11–12.). A kapuőr is bizonyos értelemben cenzor, hiszen döntést hoz arról, hogy az általa felügyelt médiában mi jelenhet meg és mi nem. E döntéseit maga a sajtószabadság alapjoga védi, de e döntéseinek bizonyos törvényi korlátozása elképzelhető. Az Egyesült Államok jogrendszere nem bővelkedik ilyen példákban, de az – európai válaszadási jogra és a kiegyensúlyozott tájékoztatás előírására egyeztetten hasonlító – *fairness*-doktrína, illetve a washingtoni Supreme Court azt alkotmányos szempontból jóváhagyó híres *Red Lion*-döntése² többször is említésre kerül a könyvben (16., 182–183.).

Weaver fő tétele szerint az internet jelentősen csökkenteti a kapuőrök szerepét, még ha nem is emésztí fel azt teljesen. Az internet ugyanakkor jelentős részben a hagyományos (értsd: korábban működő) média rovására erősödött meg, és ez különösen a nyomtatott sajtónak okozott súlyos sebeket. A szerző idézi Shirkyt (58–59.), aki szerint a nyomtatott sajtó visszaszorulása maga a médiaforradalom. Weaver maga is hosszasan idézi fel az amerikai lapok sokaságának agóniáját, amelynek a végpontja még nem látható. Jelenleg azonban kevesen vannak, akik e trendekből a régi sajtó teljes eltűnését prognosztizálnák. Ellenben máris sokan vannak azok, akik abból,

² *Red Lion Broadcasting v. FCC* 395 US 367 (1969).

hogy az internetes tájékoztatás területet hódít el a hagyományos újságírástól, a hírek minőségének romlására következtetnek, végső soron pedig az újságírás mint hivatás megszűnésétől, ebből fakadóan pedig a demokratikus nyilvánosságban megjelenő, professzionális eszközökkel gyűjtött és feldolgozott hírek mennyiségének csökkenésétől tartanak.³

Weaver valamelyest osztja ezeket az aggályokat, ugyanakkor azt állítja, hogy az internet – más módon és eszközökkel, de – hasonlóan hatékonyan szolgálhatja a demokráciát, mint a korábbi, ereje teljében lévő sajtó (73.). Az internet révén emberek milliói (milliárdjai) gyakorolhatnak befolyást a politikai ügyekre (74.). A szerző példaként hozza, és részletesen bemutatja az arab tavasz internet által is alakuló eseményeit, Tunéziában, Egyiptomban, Líbiában és más országokban.

Ezt követően amerikai belpolitikai eseményeken keresztül mutatja be az internetes kommunikáció jelentőségét. Az internetnek komoly szerepe volt a legutóbbi elnökválasztási kampányokban, és nem csak a kommunikáció, hanem az adománygyűjtés terén is; az internet szenátorokat buktathat meg, esélytelennek gondolt jelölteket emelhet fel. Mégis jelzésértékű, és valamelyest ironikus is, hogy az első esettanulmányok, amelyekben keresztül a szerző az internet erejét mutatja be, végül eredménytelenül zárult online kampányokhoz kapcsolódnak (az első ügyben például a Louisville melletti autópálya áthelyezése nem valósult meg, a jelentékeny internetes támogatás ellenére sem). Szintén kérdéses, hogy az USA internet által is alakuló (országos vagy helyi szintű) belpolitikája modellértékű-e, és a közvélemény, valamint a politikai döntéshozatal hasonló átalakulása várható-e az internet hatására Európában is, különös tekintettel Közép-Kelet-Európára. Az európai és az amerikai közélet, politikai élet jellegzetességei nagyban eltérnek, a közéletben való aktív állampolgári részvétel hagyományai szintén, és ez nem teszi lehetővé a tévedhetetlen jóslatok kinyilvánítását.

Amit a médiakutatók és -jogászok némelyike már régebb óta hangoztat, az internet új paradigmát is jelent (105.),⁴ amely magával hozza a lehetséges jogi szabályozás bizonytalanságait is, hiszen a régebbi médiumok szabályozása nem szolgálhat analógiaként.⁵ Az internet teljesen új terjesztési módot, új lehetőségeket, a szabadság új, megvédendő területeit, és új problémákat is hozott magával. A kötet nem kísérli meg a meglévő szabályozás elemzését, vagy a lehetséges új jogi szabályozás irányainak meghatározását, fókuszában elsősorban az internet, mint új technológia lehetőségeinek, a demokráciára gyakorolt hatásának vizsgálata áll.

Térjünk vissza ahhoz a kérdéshez, hogy vajon megsínyli-e a demokrácia, ha a hagyományos, professzionális újságírás eltűnik, és a régi vágású újságok helyébe a magánemberek által gyűjtött hírek, feldolgozott történetek lépnek; a szerző egy teljes fejezetet szentel e kérdésnek (143–173.). Nem meglepő, hogy a profi újságírók sze-

³ Robert McCHESNEY – John NICHOLS: *The Death and Life of American Journalism: The Media Revolution that Will Begin the World Again*. Philadelphia (PA), Nation Books, 2010.

⁴ Owen M. FISS: In search of a new paradigm. *Yale Law Journal*, May 1995. 1613.

⁵ GYÖRFI Tamás: Szólásszabadság az Interneten: az analógiák nyomában. *Társadalmi Szemle*, 1998/2. 93.

rint az újságírás egy speciális szakértelmet igénylő hivatás, amelynek eredményeit nem tudja pótolni miriárdnyi blog vagy közösségi oldalon terjesztett információ sem. Weaver is elismeri, hogy az interneten terjesztett információk egyik fő nehézsége a hitelesség bizonytalansága (143–144.). A megoldás szerinte a régi újságírói technikák továbbélése az online környezetben; számos, korábban print változatban megjelenő lap költözött már át, költségsökkentési célból, kizárólagosan az internetre (156.). Ehhez azonban új, és szemmel láthatóan még Amerikában sem megtalált üzleti modellre van szükség, hiszen a professzionális újságíró- és szerkesztőcsapat fenntartása – nyomdai és terjesztési költség nélkül is – sokba kerül, míg egy blogger költségek nélkül is képes tartalmat létrehozni. Weaver következtetése szerint ugyan a társadalom elveszítheti a demokrácia korábbi „örzökutyáját”,⁶ de felnevelheti az új, a régítől valamelyest különböző örkutyát (157.). (Figyelemreméltó, hogy a szerző itt feltételes módban ír, tehát a folyamat még nyitott, lezárása távoli, és nem akadálymentes.)

A szerző az internet vitathatatlan előnyeként nevezi meg a nyilvános kommunikációban megtámadott fél széles lehetőségeit a válaszadásra (175.). Ez persze nem azonos a jogi szabályozás által kreált válaszadási joggal (*right of reply*), amelynek még az USA-ban is vannak bizonyos előzményei,⁷ és amely Európában általánosan érvényesül.⁸ A szinte korlátok nélküli kommunikáció lehetősége az interneten azonban *de facto* már az USA-ban is megteremtette e jogot. Bár a különböző honlapok egymás melletti potenciális „elbeszélése” ennek erejét csökkenti; ha a közönség csak az egyik álláspontra kíváncsi, a másikat nem fogja keresni, nem fog erőfeszítést tenni az ellenérvek meghallgatásáért.⁹

Szintén önálló fejezetet szentel a szerző a média-konvergencia jelenségének, az egyes, korábban egymástól élesen elkülöníthető médiumok egymáshoz hasonulásának. Az internet, a televízió, a rádió, a print média mind-mind átfedésbe kerül egymással, és idővel feltehetően némelyikük nem is lesz a másiktól megkülönböztethető: a számítógép monitorja és a televíziókészülék minden tartalom befogadására képes, vagy hamarosan képes lesz (és nem vár fényes jövő a nyomdászokra és a rádiókészüléket gyártó vállalatokra). A jogász számára kérdés, hogy a szabályozás szintjén ebből mi következik: az internet olvasztja magába a többi médiumot, és a korábbi szabályozási megközelítések idejétmúlttá válnak, vagy a korábbi, viszonylag szigorú televízió- és rádiószabályozás érvényesül az online világban is? A legvalószínűbb fejlemény az e két szélsőség közötti *modus vivendi* megtalálása, ami persze egészen mást jelent az USA-ban és Európában. Ami azt illeti, az Európai Unió 2007-ben már el is mozdult ebbe az irányba, és a korábbi közös médiaszabályozás egyes, lényeges

⁶ Jersild v. Denmark, Case no. 36/1993/431/510. judgment of 22 August 1995.

⁷ Ld. Red Lion-ügy és Miami Herald v. Tornillo 418 US 241 (1974).

⁸ András KOLTAY: The Right of Reply in a European Comparative Perspective. *Acta Juridica Hungarica*, no. 1. (2013) 73.; Recommendation of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 on the protection of minors and human dignity and on the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and on-line information services industry (2006/952/EC).

⁹ Cass R. SUNSTEIN: The Future of Free Speech. In: Lee C. BOLLINGER – Geoffrey R. STONE (szerk.): *Eternally Vigilant – Free Speech in the Modern Era*. Chicago, University of Chicago Press, 2002.

elemeit kiterjesztette bizonyos internetes szolgáltatásokra is.¹⁰ Az internet szabályozása nem feltétlenül tabutéma máshol sem, tanúság erre Weaver egy újabb cikke is.¹¹

Weaver a konvergencia jelenségéből azt a következtetést vonja le, hogy a média-szolgáltatás (*broadcasting*) és a sajtó szabályozása közötti különbségtételnek már nem sok értelme van (183.). Ez az állítás persze az egyesült államokbeli médiaszabályozás és médiapiac ismeretében ítéltető meg. Az európai felfogás – mint említettük – még mindig, uniós szinten is kitart a differenciálás szükségessége mellett, a konvergencia pedig nem feltétlenül jelenti azt, hogy a jövő mediaszabályozásának kiindulópontja, mintája a legkevésbé szabályozott terület (az internet) szabályozása lesz. Az európai államok nagyobb része önálló sajtótörvénnyel rendelkezik, amelyek hatályát törvénymódosítás vagy bírósági jogértelmezés által sok helyütt kiterjesztik az internetes sajtóra is. Az államok ezen felül megoldásokat keresnek az internet által generált új problémákra is.¹²

Weaver kitér az internet szabadságát érő olyan fenyegetésekre is, amelyek magánvállalkozásoktól származnak (198.). Az internetszolgáltatók, keresőprogramok ráadásul maguk is haszonélvezői az állammal szemben biztosított szabadságnak, miközben tevékenységük hátrányosan érintheti felhasználóik hasonló szabadságát. A szerző erre is több példát hoz (ld. WikiLeaks ügye, ahol egyes internetszolgáltatók elérhetetlenné tették az oldalt). A hálózatsemlegesség és a hálózat biztonságát szolgáló tűzfalak kérdése megoldásra vár. Hasonlóképpen, az USA-ban már használják a „keresősemlegesség” (*search neutrality*) fogalmát is, és megoldást keresnek a felmerült problémára, hiszen például a Google keresőprogramja képes annak jelentős mértékű befolyásolására, hogy a felhasználók mely tartalomhoz férnek hozzá (201.).

A könyv konklúziója szerint az internetnek megvan a potenciálja arra, hogy átforgálja a demokráciát, és jelentős mennyiségű bizonyíték támasztja alá azt, hogy máris nagy hatást gyakorol a politikai életre (204.). De újabb kérdések is feltehetőek: hogyan találja meg a felhasználó a töménytelen mennyiségű forrás közül a számára relevánsat? Honnan tudja, hogy melyik megbízható? Lehet, hogy mégis, továbbra is a hagyományos kapuőrökhöz – újságírókhoz, szerkesztőkhöz – és médiumaikhoz kell majd fordulni, hiszen a közzétett információk között végzett szelekciójuk nem csak azzal a következménnyel járt, hogy bizonyos információkat kizárt a nyilvánosságból, hanem azzal is, hogy a megjelenő információkat hitelesítő pecséttel látta el? Mindenesetre az információknak a ma embere számára rendelkezésre álló jóval szélesebb választéka jelentősen kedvezőbb helyzetbe hozza őt elődeihez képest.

A kötet érdeme, hogy azonnal továbbgondolkodásra készíti olvasóját. A gondolatok piaca – mint arra Weaver is utal – az interneten sem működhet tökéletesen.

¹⁰ Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive).

¹¹ Russel L. WEAVER: The Internet, Free Speech, and Criminal Law: Is it Time for a new International Treaty on the Internet? *Texas Tech Law Review*, vol. 44. (2011) 197.

¹² A legújabb példa erre az internetes kommentek angol szabályozása, ld. Defamation Act 2013., section 5.

Ráadásul bár maga az internet nem ismer határokat, felhasználói ettől még ismerhetnek, és az internet nem feltétlenül homogenizálja a különböző államok különböző sajátosságokkal bíró demokratikus nyilvánosságát. Magyarországon például még mindig a televízió és kisebb részben a rádió a meghatározó médium, a közügyekben való állampolgári részvétel kultúrája pedig a Nyugathoz képest fejletlen. De egyesült államokbeli adatok is vannak arra, hogy az internetezők csak kisebb hányada keres a világhálón politikai-közéleti tartalmakat.¹³ A szerző, által is említett „kereső-probléma” szintén valós veszély; e programok nem a demokratikus elvek, hanem az üzleti szempontok alapján működnek, és az egyébként megtalálható tartalmak egy kisebb részére irányítják rá a figyelmet, szelektálva azok közül. (A valamely információt kereső felhasználó pedig legtöbbször megelégszik a program által preferált, az első helyeken feltüntetett tartalmakkal.) A médiapiac az interneten is erősen koncentrált, a leghatékonyabb véleményformálók az interneten is az offline világban meghatározó erejű nagy médiavállalkozások (a legnépszerűbb weboldalak jellemzően nagy médiavállalatok tulajdonában állnak). A médiavállalkozásoknak pedig nem elsődleges céljuk a demokrácia szolgálata. A blogoszféra más világ, bár az üzleti szempontok ott is torzíthatják a demokratikus karakterjegyeket (a magyar netes felhasználók kedvenc blogjai azok, amelyeket nagy online hírportálok partnereként, üzleti alapon működnek). Eltér ugyan a könyv tárgyától, de az internetről gondolkodva szintén nehéz megkerülni a tartalomszabályozás, valamint a jogérvényesítés válasza váró problémáit, kérdéseit (gyűlöletbeszéd, pedofília, *cyber-bullying*, kommentek stb.).

Weaver könyve ízig-vérig amerikai, de számunkra is hasznos olvasmány. Bár egyes szerzők már óvatosan fel is vetették azt, hogy az európai szabályozásnak jobban kellene illeszkednie az amerikaihoz,¹⁴ ettől még igen messze állunk, de már ma is igen nehéz az európai médiaszabályozást, vagy csak a média működését a hasonló kérdésekre adott amerikai válaszok nélkül megérteni. Az internet ráadásul olyan új médium, amely által felvetett kérdésekre csak töredékesen lehet állami, de akár regionális szintű válaszokat adni. Az internetről való gondolkodás amerikai fejleményei ezért különösen fontosak számunkra is; Weaver könyve közelebb visz minket ennek megértéséhez.

KOLTAY András

¹³ Matthew HINDMAN: *The Myth of Digital Democracy*. Princeton (New Jersey), Princeton University Press, 2008. 58–81.

¹⁴ Lee C. BOLLINGER: *Uninhibited, Robust, and Wide-open. A Free Press for a new Century*. Oxford–New York, Oxford University Press, 2010.

— KÖZLEMÉNY —

GIESSWEIN SÁNDOR NEMZETI-TÁRSADALMI ÉRZÉKENYSÉGE

Egy katolikus pap politikai útkeresése*

SZILÁGYI Csaba
egyetemi docens (PPKE KJPI)

Aliud est facta narrare, aliud docere facienda;
historia facta narrat fideliter atque utiliter.
(S. Augustinus: *De doctrina Christiana*, II. 28.)

Ki volt Giesswein Sándor? Nevét Prohászka Ottokár (1858–1927) püspök és a jezsuita Bangha Béla (1880–1940) nevével emlegetik, amikor a száz évvel ezelőtti katolikus megújulás vezéregyéniségeiről van szó. Rögtön tegyük hozzá: három név, három különböző életút, akiket az utókor sokszor eltérően ítél meg. Közös bennük, hogy próbáltak megoldásokat keresni az 1900-as évekre kialakult társadalmi-politikai kérdésekre.¹

Giesswein nevét gimnazista korban ismertem meg. A győri bencés gimnázium tanulójaként, az 1970-es években két bencés tanáromtól többször hallottam a győri kanonok nevét. Jánosi Gyula OSB (1910–1978) – latin-történelem szakos tanárként – egy könyvet szeretett volna kiadni Giesswein életéről, haláláig dolgozott rajta. Jánosi

* Az előadás 2012. március 23-én hangzott el a budapesti Francia Intézetben a *Démocratie chrétienne et christianisme social. La prise en compte de la nation, en France et en Hongrie* címmel megtartott konferencián.

¹ Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök személye időként vitákat szül mind a történetírásban, mind a közéletben. Napjainkban gazdag szakirodalom olvasható róla. A Székesfehérvári Egyházmegye minden évben megemlékezik a püspök halálának évfordulójáról. Az itt elhangzott előadásokat szerkesztett kötetben is kiadják. A 2012-ben kiadott kötet végén gazdag irodalomjegyzék olvasható. Lásd: MÓZESSY Gergely (szerk.): *Prohászka-tanulmányok, 2009–2012. A Székesfehérvári Egyházmegye Prohászka konferenciáinak előadásai*. Székesfehérvár, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár kiadványa, 2012. Továbbá: SZILÁGYI Csaba: „*Pro libertate*,” *Prohászka Ottokár beszéde a magyar ifjúsághoz II. Rákóczi Ferenc újratemetésekor, 1906. október 29-én*. In: MÓZESSY i. m. 242–249.; Bangha Béláról lásd a legújabb feldolgozást: MOLNÁR Antal – SZABÓ Ferenc SJ: *Bangha Béla SJ emlékezete. Távlatok 2010/3–4*. Budapest, 2010. Továbbá: SZILÁGYI Csaba: *Bangha Béla, a sajtóapostol*. In: MOLNÁR Antal – SZILÁGYI Csaba (szerk.): *Múlt és jövő. A magyar jezsuiták száz éve (1909–2009) és ami abból következik*. Jubileumi konferencia. Budapest, 2009. október 16–17. [ME-TEM Könyvek, 73.] Budapest, 2010. 51–65.

kéziratának címe ez: *Új idők küszöbén – Giesswein Sándor élete és kora.*² Utána Cziráki László OSB (1915–1981) – magyar–francia szakos tanár volt, aki segítette a monográfia elkészültét – próbálkozott a munka kiadásával, de váratlan halála megakadályozta ebben. 2011 novemberében nagy izgalommal mentem Pannonhalmára, a Főapátsági Könyvtár és Levéltárba, hogy végre elolvassam az ott található kiadatlan kéziratot.³ Nagyon érdekes olvasmány volt: az 1970-es évek marxista történetírása közepette próbálja a kézirat kiemelni, hogy egy katolikus pap bátran felvállalta a „kisemberek” képviselését „a szocializmust” megelőzően. Hogy érzékeltsem a bencés Jánosi Gyula Giessweinről és koráról vallott nézeteit, hadd idézzek abból a nyomtatásban megjelent írásából, amely a 350 éves Győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Jubileumi Évkönyvében olvasható. Az írás 1977-ben készült, a marxista történetírás nyomása alatt fogant gondolatok jelzik azt a nehéz mozgásteret is, ami akkor adva volt az egyháztörténet-írás számára, ennek ellenére nem hiányzott a kritikus egyházi önvizsgálat sem, bár néhány dolgot napjainkban másként értelmeznünk. Giessweinről tehát ezt írta: „A kor, amelyben élt, szellemi és társadalmi feszültségekkel volt tele. Az egyház élete se kivétel. Főképpen nem a magyar katolikus egyházé, amelyben a még uralkodó barokk formák egyre üresebbek, elavultabbak lettek. Nyugaton a polgári kat. megújulás XIII. Leó szellemében kereste a régi és új értékek összhangját, a polgári világhoz való alkalmazkodást. A század végén ebben az irányban nálunk is megmozdult valami, kezdett öntudatra ébredni a magyar katolicizmus, de a barokk örökség súlyos akadályként állt útjában. Giesswein ebben a korban volt a magyar és egyben az egyetemes egyháznak is egyik sokoldalú, haladó szellemű egyénisége. Tevékenysége főleg a magyar katolikusok körében váltott ki ellentétet, amely nem szűnt meg halála után sem, ma viszont érdeklődés nyilvánul meg személye iránt mind a katolikusok, mind a marxisták részéről. [...] Pályája kezdetén Mihályfi Ákos⁴ a korszerű apológiát látta benne, 1903-ban úgy tekintettek rá, mint az öntudatra ébredt katolicizmus vezéregyéniségére, 1921-ben, negyvenéves írói jubileumán az Aurora főszerkesztőjét⁵ a baloldaliak ünnepelték lelkesen. [...] Bátran

² Giessweinnek hasonló címmel jelent meg egy írása: GIESSWEIN Sándor: *Új idők küszöbén. Társadalombölcseleti elmélkedés.* Budapest, Szent István Társulat, 1918.

³ Köszönetemet fejezem ki Várszegi Asztrik pannonhalmi főpát úrnak, aki engedélyezte a kéziratok tanulmányozását. Köszönet illeti a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban illetve Levéltárban dolgozókat: Ásványi Ilona helyettes igazgató asszonyt, különösen Hegedüs Józsefné Éva könyvtáros asszonyt, és Dénesi Tamás levéltári igazgató urat az önzetlen segítségért. A kézirat több példányban és helyen megtalálható. 1. Főapátsági Levéltár, Pannonhalma. Hagyatékok; Jánosi Gyula hagyatéka. 2. A Főapátsági Könyvtárban Jánosi Gyula hagyatéka három dobozában az anyaggyűjtés található. További két dobozban a kézirat gépelt példánya. A cédulák három dobozának jelzete: BK 873/IV. 3, a kézirat két doboza BK 873/V. 3. jelzetet viseli.

⁴ Mihályfi Ákos OCist (1862–1937) egyetemi teológiai tanár.

⁵ Az Aurora (1919–1923) ismeretterjesztő, társadalmi, tudományos, társadalmi hetilap. „A magyar demokrácia folyóirata.” Irodalom, művészet, szociálpolitika, politika, vallási élet, nevelésügy, nőkérdés, egészségügy, közgazdaság, ipar, kereskedelem, nemzetközi élet. Főszerkesztője Giesswein Sándor volt, 1923 januárjától Szabó Dezső. Lásd: http://www.kosztolanyiololdal.hu/sites/default/files/55_biblio-kd-3.pdf (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.), vagy <http://lexikon.katolikus.hu/A/Aurora.html> ((Utolsó megtekintés: 2013. június 17.)

szembeszállt a fehérterrorral, antiszemitizmussal. [...] 1923-ban a temetési szertartást végző Mihályfi Ákos abból állapította meg, hogy nagy embert temetett, mivel nagy ember temetésén – tízezen voltak – soha annyi meghatódott arcú kisembert nem látott. Az ellentétek végigkísérték életében, és megmaradtak halála után is. Ma mind a katolikusok, mind a marxisták részéről érdeklődés nyilvánul meg egyénisége iránt. Gergely Jenő a *Világosságban* írt tanulmányában⁶ megállapította: Prohászka mélyebben ismerte Marx tanítását, de a társadalmi haladás tekintetében Giesswein állt, ha nem is érte el, Szabó Ervin és Kunfi Zsigmond⁷ felfogásához közelebb. Mi katolikusok ma szintén benne látjuk a polgári kat. megújulásának társadalmi téren legprogresszívebb képviselőjét, ezen felül a prófétai meglátásaiban és magatartásában a 2. Vatikánum eszméinek egyik kiemelkedő úttörőjét.”⁸

Jánosi Gyula írásából kiderül, hogy már az 1970-es években Gergely Jenő is foglalkozott Giesswein életével, munkásságával. Gergely professzor úrral – aki tiszteletre méltóan hű maradt történelmi felfogásához, de képes volt saját tézéseit is szükség esetén revidálni, ugyanakkor hatalmas kutatási eredményt tudhat maga mögött a keresztényszocializmus területén – az a közös élményem, hogy 2007-ben a jezsuiták Faludi Ferenc Akadémiájának keretében konferenciát szerveztünk a két világháború közötti szociális kérdésekről és ekkor megkértem őt, hogy foglalja össze a keresztényszocializmus történetét „a legújabb kutatások” fényében. A kérésen először meglepődött, mondván, hogy mindent leírt már e témában. De aztán annál nagyobb lelkesedéssel beszélt róla. Az említett konferencia anyaga 2008-ben megjelent a Gondolat Kiadónál a Barankovics István Alapítvány és a Faludi Ferenc Akadémia támogatásával, a kötet szerkesztője e jelen sorok írója volt.⁹ Ezek után talán kiderült a leírtakból az érdeklődésem a téma, illetve a címben szereplő személy iránt. És illik megemlékezni a nemrég (2011 áprilisában) elhunyt Szolnoky Erzsébetről is, aki az egyetlen megírt és kiadott monográfia szerzője.¹⁰ Fontos szakirodalom volt számomra László T. László munkája is.¹¹

⁶ GERGELY Jenő: Giesswein Sándor és a szocialista kapitalizmus. *Világosság*. 1974/ 10. 624–633.

⁷ Szabó Ervin (Schönfeld Ármin) (1877–1918): szociológus, könyvtáros, társadalomtudós, 1900-tól az Magyar Szociáldemokrata Párt tagja (=MSZDP), 1905-ben szakított a párttal, és fokozatosan az anarchoszindikalizmus hatása alá került. Lásd: BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai kislexikon*, 2. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990. 642.; Kunfi Zsigmond (1879–1929): szociáldemokrata politikus, az MSZDP vezetőségének tagja, a centrista irányzat legjelentősebb képviselője. Lásd: *Akadémiai kislexikon*, 2. i. m. 1038.

⁸ *A Győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Jubileumi Évkönyve*. Közzéteszi: BÄNHEGYI Miksa igazgató. Győr, 1977. 77., 78.

⁹ SZILÁGYI Csaba (szerk.): *Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon, 1919–1945*. (Faludi Ferenc Akadémia sorozata, Agora VI.) Budapest, Gondolat Kiadó–Barankovics István Alapítvány–Faludi Ferenc Akadémia, 2008.; GERGELY Jenő: *A keresztényszocializmus a legújabb kutatások tükrében*. In: SZILÁGYI (2008) i. m. 79–97.

¹⁰ SZOLNOKY Erzsébet: *Szociális igazságosság és keresztény szeretet. Giesswein Sándor a magyar keresztényszociális és kereszténydemokrata gondolkodás megalapozója*. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2003.

¹¹ LÁSZLÓ T. László: *Egyház és állam Magyarországon 1919–1945*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. Néhány, általam felhasznált fontosabb szakirodalom: *Giesswein-émlékkönyv*. Kiadja az Or-

Írásom céljaként a következőket tűztem ki: Giesswein életének rövid felvázolása után, olyan tényeket, eseményeket szeretnék kiemelni, amire eddig nem figyelt fel a kutatás, vagy nem kapott kellő hangsúlyt. Természetesen utalok Giesswein fontosabb írásaira is, de főleg – a teljesség igénye nélkül – a képviselőházban elmondott beszédeit is kiemelten szerepeltetem.¹² Munkám alcímekén szerepel a politikai útke-resés, ezt a vonalat követtem. Ez nagyon fontos kiemelés, mert Giesswein az Osztrák-Magyar Monarchiában kezdett politizálni, közben volt egy világháború, majd a forradalmak kora,¹³ és életét egy király nélküli királyságban fejezte be.

Giesswein 1856. február 4-én született Tatán. Elzászi eredetű családból származtak ősei, akik Mária Terézia idején kerültek Magyarországra. Középkisvárosi Tatán és Győrött végezte. A bencések győri főgimnáziumában érettségizett. Győrbe már mint kispap jelölt került, ebben a városban 1878-ban szentelték pappá. Tanult a pesti Pázmány Tudomány Egyetem teológiai fakultásán, ahol 1880-ban teológiai doktor lett. A Magyar Tudományos Akadémiának pedig 1914-ben lett tagja. Tudományos kutatóként bibliai régészettel, összehasonlító vallástörténettel és általános nyelvészet-tel, társadalombölcselettel, szociológiával stb. foglalkozott Nyolc nyelven beszélt, az eszperantó nyelv lelkes magyarországi népszerűsítője volt. Giessweint 1903-ban a Szent István Társulat egyházi alelnökévé választják, majd ennek keretében ő lesz a Szent István Akadémia megalapítója.

Politikai pályája tulajdonképpen 1898-ben kezdődik, amikor Győrben megalapítja az első magyarországi keresztény munkásegyletet. 1905-ben a magyaróvári (Mosonmagyaróvár) választókerületben országgyűlés képviselővé választják a Katolikus Néppárt tagjaként, de szociális programmal indult. Minden választáson tudott győzni, más-más politikai háttérrel, de ugyanazzal a programmal. 1923. november 15-én halt meg Budapesten.¹⁴

---

szágos Emlékmű-bizottság, Budapest, 1925.; GERGELY Jenő: *Giesswein Sándor a törvényhozásban (1905–1923)*. In: SZABÓ B. István (szerk.): *Kenyeres Zoltán-émlékkönyv. Értés – megértés*. Budapest, Anonymus, 2004. 92–107.; GERGELY Jenő: *Giesswein Sándor, a politikus*. In: KOVÁCS K. Zoltán (szerk.): *Demokrácia – Kereszténység – Humanizmus. Giesswein Sándor a modern kereszténység előfutára*. [Kereszténység és közélet sorozat] Budapest, Barankovics István Alapítvány, 1994. 29–41.; KERN Tamás: *Giesswein Sándor társadalompolitikai tevékenysége. Köz-politika*, 2002. január, 35–50.; SARNYAI Csaba Máté: *A szociális kérdés és a világi hívek szerepe az egyházban Prohászka Ottokár és Giesswein Sándor értelmezésében*. In: SZILÁGYI (2008) i. m. 163–178.

¹² A képviselőházi beszédek olvashatók az Országgyűlési Könyvtár honlapján is. <http://mpgy.ogyk.hu/> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.) Írásunkban még a nyomtatott formában kiadott szövegeket idézzük.

¹³ Az 1918-as ún. „őszirózsás”, októberi forradalomról, és az 1919-es Tanácsköztársaságról van szó.

¹⁴ Giesswein részletes életét lásd SZOLNOKY i. m. Nagyon hasznos életrajzi összefoglaló olvasható Kozák Pétertől az interneten elérhető *Tudósportál* (Készült az MTA Társadalomkutató Központ és az MTA Kutatásszervezési Intézet gondozásában. Felelős szerkesztő: BALOGH Margit és TOLNAI Márton) oldalon: <http://www.tudosportal.hu/egy.php?id=4709> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.) Itt további életrajzi bibliográfiák találhatóak. Érdekessége a portálnak, hogy az *Emlékezet* részben felsorolja a Giesswein-kultusz napjaikban fellelhető területeit. Giessweinről a legfrissebb összefoglalót lásd: PETRÁS Éva: *A szociális kérdés erkölcsi kérdés is – Giesswein Sándor és a keresztényszocializmus Magyarországon*. <http://barankovics.hu/cikk/a-szocialis-kerdes-erkolcsi-kerdes-is-giesswein->

Számomra az egyik izgalmas kérdés az volt, hogy mi motiválta, honnét jött Giesswein számára a szociális érzékenység? Az életét, munkásságát kutatók ezzel a kérdéssel nem igazán foglalkoztak, illetve beérték a XIII. Leó pápa által kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklika tartalmának ismertetésével, mondván ennek hatására indult meg Magyarországon a munkások helyzetével való egyházi érdeklődés, törődés.¹⁵ Szerintem már jóval korábban. A Budapesti Központi Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája 1876-ban egy „tudományos” művet fordít le és dolgoz át *Munkáskérdés és szocializmus* címen.¹⁶ Giesswein 1874 és 1877 között – mint ahogy már jeleztem – a pesti teológiai tanulmányai során a Központi Papnevelő Intézet lakója volt. Itt működik mind a mai napig a Magyar Egyházirodalmi Iskola. A Széchenyi Könyvtárban megvan az említett munka, s a legnagyobb öröömömre megtaláltam a tagok között Giesswein nevét is! A munka több mint háromszáz oldalas, azt bizonyítani nem tudom, hogy Giesswein milyen mélységben vett részt a munka fordításában (nagyon jól tudott németül, tehát esély van arra, hogy aktív fordító is volt!), de mindenképpen ismernie kellett e munkát. Miről van szó? Reischl Károly Vilmos, müncheni egyetemi tanár könyve a vallás- és munkáskérdéssel, a szocializmus elméleti kérdéseivel és gyakorlati megoldásokkal foglalkozik. Szó van például a sztrájkokról, de a nők helyzetéről is, akiknek jogaiért is később Giesswein síkraszáll. A Reischl-féle könyvben olyan nők társadalmi helyzetéről van szó, amikor a nőknek „hajadon vagy özvegyi állapotukban semmi más élelmi forrásuk nincs, mint két kezük forrása.”¹⁷ Giesswein 1919-ben, a képviselőházban az ipari üzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál rámutatott a gazdasági fejlődésnek amaz útjára, mely a nőt régi foglalkozási köréből, a családból kiemelte, s számára más működési teret biztosítani nem tudván, őt magát is kenyérkeresővé tette.¹⁸ A Reischl-féle könyvből továbbá megismerhetjük a manzi püspök, Ketteler munkásságát is, aki szerint: „A társadalmi kérdés csak a kereszténység által oldható meg.”¹⁹ Bátran ki merem jelenteni, hogy e könyv indíthatta el Giessweint azon az úton, amely elvezette őt a keresztényszocializmus gyakorlati megvalósításához. Giessweinnek 1913-ban jelent meg a *Keresztény szociális törekvések a tár-*

---

sandor-es-a-keresztényszocializmus-magyarországon (Utolsó megtekintés: 2013. június 11.)

- ¹⁵ 2011-ben volt 120 éve annak, hogy megjelent a *Rerum novarum*. Ennek tiszteletére a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara egy tanulmánykötettel tisztegett: TÖTH Tihamér (szerk.): *120 éves a Rerum novarum*. (A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Könyvei – Tanulmányok 11.) Budapest, Pázmány Press. 2012. A kötet elsősorban az enciklikát jogi és napjainkra történő hatások szempontjából vizsgálja. Ebben olvasható jelen írás szerzőjének egy tanulmánya is: SZILÁGYI Csaba: *A magyar szociálpolitika és a pauperizmus a Rerum novarum és a Quadragesimo anno korában*, In: TÖTH i. m. 125–137.
- ¹⁶ *Munkáskérdés és socializmus*. Írta DR. REISCHL Károly Vilmos a müncheni egyetem volt r. tanára. Tudományos szakmunkák nyomán átdolgozta a Budapesti Központi Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája, Budapest, 1876.
- ¹⁷ Uo. 338.
- ¹⁸ NAGY Miklós: *Giesswein Sándor mint politikus*. In: *Giesswein-émlékkönyv* i. m. 227. (1911. június 27-én elhangzott beszéd.)
- ¹⁹ REISCHL i. m. 316.; Ketteletről lásd KERN i. m. 40.

sadalmi és gazdasági életben címmel,²⁰ amely véleményem szerint a Reischl-féle könyv modern átdolgozása volt. Giesswein e munkájában részletesen megismerhetjük Ketteler életét, eszméit is.²¹ Foglalkozik a francia keresztényszociális mozgalom teoretikusaival is, így például Le Play munkásságával.²² Szolnoky Erzsébet szerint „Giesswein idealisztikusnak tartja Le Play, a francia szocializmus atyja elveit, aki az európai munkások életét jól ismerte, s az volt a meggyőződése, hogy »a társadalmi béke szempontjából a kormányforma nem határoz, csupán az erkölcsiség foka s a tízparancsolat megtartása. [...] Az állam jóléte és fejlődése érdekében szükséges a család etikai [...] alapja.«²³

Mit jelent a keresztényszocializmus? – tehetjük fel jogosan a kérdést. A válasz megadása nem könnyű, történelmi elemzésre kényszerít. Először a munkásság és az egyház viszonyáról kell szólni. A 19. században vált problematikusá a kapcsolat, mert az egyház az iparosítást és következményeit elsősorban a szekularizáció és proletáriátus növekvő elszegényedésének folyamataként fogta fel. Az egyház megítélése szerint az elszegényedést a paternalista struktúrák megszűnése okozta. E diagnózisnak megfelelően gyógymódként az egyházpolitikában a rekrisztianizáció és a caritas állt a középpontban. A munkáskérdéshez tartozott, hogy a katolikus szervezetek (például: katolikus munkásegyletek és keresztény szakszervezetek) alapítását „a szociáldemokrácia harcos ateizmusával és felforgató szándékával” igazolták.²⁴ Magyar viszonylatban a „keresztényszocialista” fogalom használatával az 1890-es évek elejétől kezdve találkozunk, többek között Prohászka Ottokár írásaiban.²⁵ Giesswein Sándor munkái alapján így foglalható össze: ez az elnevezés jelöli ama társadalompolitikai irányt, mely keresztény etika alapján akarja útját állni a hatalmaskodó individualizmus által előidézett társadalmi igazságtalanságoknak, s az egészséges társadalmi fejlődést társadalmi reformokkal akarja megvalósítani. Giesswein egyik munkájában – felhasználva egy angol lapból vett történetet – frappánsan így fogalmaz: a szociáldemokrata azt mondja: ami a tied, az az enyém, a keresztényszocializmus alapelve: ami az enyém, az a tied.²⁶ Fenyő Miksa²⁷ a Nyugatban 1921-ben így értelmezi a giessweini keresztényszocializmust: „Giesswein Sándornál ez a szó

²⁰ GIESSWEIN Sándor: *Keresztény szociális törekvések a társadalmi és gazdasági életben*. Budapest, 1913. A könyv az interneten is elérhető: http://www.fszek.hu/mtda/Giesswein-Keresztenyszocialis_torekvesek.pdf (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 18.) Szolnoky Erzsébet szerint ez Giesswein legkiérleltebb munkája. (SZOLNOKY i. m. 74.)

²¹ Uo. 40–57.

²² Uo. 57–76.

²³ SZOLNOKY i. m. 77–78.

²⁴ VÉGHSEŐ Tamás – GÁRDONYI Máté – TÓTH Tamás (szerk.): *Egyháztörténeti lexikon*, 2. Budapest, Jel Kiadó, 2009. 923–924. (A könyvet a szerkesztők német munkából állították össze: *Lexikon der Kirchengeschichte*. Freiburg im Breisgau, Verlag Herder. 2001.)

²⁵ LÁSZLÓ T. i. m. 52.

²⁶ GIESSWEIN (1913) i. m. 1.

²⁷ Fenyő Miksa (1877–1972): kritikus, szerkesztő, jogász, a Nyugat egyik alapítója. Lásd: <http://www.pim.hu/object.02526c2b-fd6b-452a-9499-3f7711e273e9.ivy> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus 19.)

»keresztényszocializmus« apostoli kötelességet jelentett: minden kérdés, ami a társadalom mai fejlettsége és tagozottsága mellett felvetődhet, a kereszténységre tartozik. Az individualizmus korlátlanlansága örök veszélye a tömegeknek? A kereszténységre tartozik a tömegek szociális megszervezése, erkölcsi alátámasztása az egyéni mindenhatóság ellen. Van osztályharc? Ha van, akkor a kereszténység köteles az elnyomottak mellé állni s a maga etikai fegyvereit adni kezükbe. Nemcsak köteles, hanem más nem is képes rá. Egyáltalán nincs, nem vetődhet fel olyan szociális gondolat, mely másként mint a kereszténység eszméjén keresztül volna megközelíthető.²⁸

A keresztényszocializmus mozgalommá szerveződése nálunk a nyugat-európaihoz képest egy-másfél évtizeddel megkésve, a 20. század első éveiben történt. Giesswein vezetésével 1903-ban a keresztényszocialista egyesületek szerveződtek meg, és 1905-re létrejött a Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége, Giesswein elnökletével. Gergely Jenő egy fontos tényre hívja fel a figyelmet: az általános jellegű egyesületeken belül a tagok szakmák szerinti szervezkedése 1905-ben kezdődött, ahol azok ún. szakosztályokat alakítottak. Ezekből nőtt ki külön szervezatként a keresztényszocialista szakszervezet.²⁹

A keresztényszocialisták lapja az *Igaz Szó* volt, amelynek 1905. november 29-i száma hozta nyilvánosságra programjukat, Giesswein elgondolásának szellemében. 23 pontból álló programjukból kiemelendő, hogy hadat üzennek az istentelen szociáldemokráciának, mely a munkásokat vallásuktól fosztja meg. Politikai követeléseik között szerepel az általános, titkos, közvetlen, községenként való választási jog, és el akarták érni „a gyülekezési jognak a szabadság szellemében eszközölendő törvényes szabályozását és biztosítását.”³⁰

A Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége 1910-ben párttá alakult Országos Keresztény Szocialista Párt néven. Ekkor Giesswein ügyvezető elnök lesz, és 1913-tól pedig elnöke. Közben, 1910-ben kilépett a Katolikus Néppártból, mert az nem kellő súllyal képviselte például az általános választójog kérdését. 1918 februárjában pedig a Keresztény Szocialista Párt egyesült a Néppárttal és így jön létre a Keresztény Szociális Néppárt, amelynek elnöke a politikában alig ismert gróf Zichy Aladár lesz. (E formációnak a Tanácsköztársaság vetett véget.) E pártalakulásokat azért tartom szükségesnek felvázolni, mert ezzel is jelezni akarom: Giesswein számára egy párthoz való kötődés inkább eszköz, mit cél. Találónan jellemzi e magatartási formát Nagy Miklós, az 1925-ben kiadott *Giesswein-émlékkönyvben*: „De őt nehéz lenne bármi keretben is elhelyezni. Két határozott vonás jellemzi a magyar politikusok rendes, megszokott típusát: az egyik az pártszellem, a másik pedig a rendkívül élénk közjogi szellem. Sajátságos, hogy e két vonás hiányzott, szinte teljesen hiányzott Giessweinből. Úgyyszólván semmi sem állott tőle távolabb, mint a nem ritkán kicsinyes pártpolitika.”³¹

²⁸ Fenyő Miksa: Giesswein Sándor. *Nyugat*, 1921/8. (április 16.) <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm> (Utolsó megtekintés: 2012. augusztus. 18.)

²⁹ GERGELY (2008) i. m. 80.

³⁰ LÁSZLÓ T. i. m. 54–59.

³¹ NAGY i. m. 221.

A következőkben Giesswein 1910 és 1918 között a képviselőházban elmondott beszédeiből idézek, így mutatva be politikai elképzeléseit. 1907-ben mondja: „mídon egy politikai átalakulás előtt állunk, először a szociális alapot kell erősen megvetni, amidőn politikai fejlődés előtt állunk, először is a szociális fejlődésnek alapjait kell előkészíteni.”³² A szociális törekvések eszményi célja az erős, kiegyensúlyozott nemzeti társadalom, amelynek gerince a középosztály és alapelve a munka megbecsülése. „Nekünk az a főtörekvésünk kell, hogy legyen – úgymond – hogy az állam számára egy jólétben levő, egészséges és intellektuálisan képzett középosztályt teremtsünk meg és tartsunk fenn, még pedig nem az alsó nép rovására, hanem azon belül kell lennünk, hogy a legszűkebb rétegek a proletárizmusból minél inkább a középosztályba emeltessenek.”³³ A középosztályhoz sorolja a kisiparosokat is, kiknek támogatását szintén fontos állami feladatnak vallja. „Magyar nemzeti szempontból is –hangsúlyozza – a legnagyobb veszedelemnek tartanám, ha úgynevezett kisembereink, a nemzetnek nagy tömege, gerince, t. i. a kisiparosok, amelynek egyúttal a nemzet függetlensége elemének is kellene lennie, ha ez elpusztulna vagy proletárrá válnék.”³⁴ A sztrájkokról így vélekedik: „a sztrájk hatalmi kérdés”, mely ellen a munkásságnak nemzeti, igazságos alapon való megszervezését sürgeti. Fontosnak tartja azt, hogy „a harcnak szükségességét lehetőleg kikerüljük és az igazságot ne az ökoljog alapján, hanem az örök igazság alapján döntsék el.”³⁵ Nem csinál titkot abból a meggyőződésből, hogy „mi rendszertelen szakszervezeteink úgy viszonyulnak az igazi, rendszeres szakszervezetekhez, mint a portyázó csapat a rendezett hadseregben.”³⁶ A vallás szerepéről így vélekedik „és mert a vallás a legerősebb szociális tényező, a szociális nevelésből a vallásnak sem szabad hiányoznia.”³⁷ Giesswein állama eszményi állam, amelyben a nemzet az általános választójog következtében nem süllyed le a számtanilag legerősebb alsó néprétegek szellemi és erkölcsi színvonalára, hanem ellenkezőleg, az alsóbb osztályok is magasabb értelmi és morális színvonalra emeltetnek, mert hangoztatja azt is, hogy a demokrácia csak az erkölcsösség által tartható fenn. Másutt ezt mondja: „Ott, ahol a lehető legszélesebb demokratikus alapra helyezkedtek a parlamentek, tudott a modern szociális követelmények szerint működni [...] Az általános választójog ígéri nekem azt – mondta –, hogy a szociális érzék a maga egészében itt helyet foglalhasson. Mert én azt megengedem, hogy lehet igen szép és tetszetős szociális programokat megalkotni, de hogy azt keresztül is vihessük, ahhoz az egész nép támogatására van szükségünk.”³⁸ A szabadságról pedig ezt mondja: „minden szabadság akkor jó, ha szabályozva van, de nem szabad azt rendszabályozni.”³⁹ A parlament összetételéről pedig ezt mondja: „minden parla-

³² Uo. 223. (1907. május 16-án elhangzott beszéd.)

³³ Uo. 223–224. (1906. július 5-én elhangzott beszéd.)

³⁴ Uo. 224. (1906. december 1-jén elhangzott beszéd.)

³⁵ Uo. 224.

³⁶ Uo. 224.

³⁷ Uo. 227. (1914. május 2-án elhangzott beszéd.)

³⁸ GERGELY (1994) i.m. 31. (1906. május 19-én elhangzott beszéd.)

³⁹ NAGY i. m. 230. (1913. december 15-én elhangzott beszéd.)

mentnek okvetlenül egy konzervatív és egy progresszív szárnyból kell alakulni, mert csak akkor van egészséges fejlődés.⁴⁰ A nemzeti egység szerinte nem faji, hanem kulturális egység, ezért nem a nyelv a fontos, hanem az, hogy a nemzet gondolkodása legyen egységes.⁴¹ Az idézeteket lehetne tovább sorolni, de úgy gondolom, hogy a leírtak is híven tükrözik Giesswein nézeteit.

Giesswein 1917-től gyakorlatilag elszigetelődik saját politikai környezetében, amikor a liberális demokratáktól a szociáldemokratáig keres szövetségeket. A szövetségkeresés fő mozgatórugója az általános, titkos választójogért való küzdelem, illetve a munkásvédelem. De 1917-ben a háború elítélése, a béke kérdése is⁴² egy platformba sodorja a radikálisokkal. Tisza István volt miniszterelnöknek a parlamentben kemény szavakkal így szólt: „[...] hogy itt a házban van-e annyi élesen és világosan látó politikus, ki látja, hogy ez a fejlődés útja, melyet nem lehet elzárni; hanem függ ettől az erőtlől, amely a népben van. Ez az erő utat tör magának, és ha nincs belátás, akkor sajnos, oly módon is törhet magának utat, ami nem volna kívánatos, és ami talán az erőszakosság módozatával járna.”⁴³ Sajnos szavai mint egy prófécia beteljesültek: egy év elmúltával a forradalmak és ellenforradalmak erőszakot szültek!

1917-ben részt vesz a Választójogi Blokk megalakításában. E lépést Csernoch János hercegprímásnak így magyarázza: „Berlinben a Centrum egyik vezető emberével beszéltem, aki akkor a külügyet vezette (Erzbergerről van szó). Azt mondta: mi most a szociáldemokrata párttal együttműködünk és megtaláltuk a helyes formulát, mely alatt a háborúnak végét vethetjük. A német politikus felszólított engem is, hogy Magyarországon is a bal csoportokkal együtt dolgozva működjön hasonló irányba. Így jutottam én ebbe a kritikus időpontban radikális, szociáldemokrata és más bal felé orientált mozgalmakkal érintkezésbe.”⁴⁴

A Tanácsköztársaság bukása után Giesswein szerint a nagyon megnőtt „újkeresztények” hirtelen „megtért” tömegei annyira alámoták az eredeti keresztényszocialista eszmét, hogy megtagadta a csatlakozást Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához, és újra alapította a pártját. E tettéért sok támadás érte, kikiáltották a keresztény egység megbontójának. Hasonlóan vélekedett Prohászka is. Nem bocsájtották meg neki, hogy a háború és azt követően az októberi forradalom idején együttműködött a baloldallal. A Bangha Béla szerkesztette Katolikus Lexikonban pedig ez olvasható: „élete vége felé optimisztikus jóhiszeműségében, túlságosan közeledett bizonyos radikális körökhöz, amit sokan zokon is vettek tőle.”⁴⁵ 1921-ben így indokolja e politikai tetteit: „A szociális kérdés nemcsak gazdasági kérdés, hanem az igazságosság keresése, tehát erkölcsi kérdés. És íme ez az a platform, ahol a szocia-

⁴⁰ Uo. 230. (1912. január 27-én elhangzott beszéd.)

⁴¹ Uo. 230. (1911. december 18-án elhangzott beszéd.)

⁴² Giesswein 1915-ben tagja lett a berni székhelyű, pacifista Tartós Béke Központi Szervezet végrehajtó bizottságának. Lásd: <http://lexikon.katolikus.hu/G/Giesswein.html> (Utolsó megtekintés 2012. augusztus 19.)

⁴³ LÁSZLÓ T. i. m. 91.

⁴⁴ GERGELY (1994) i. m. 35.

⁴⁵ LÁSZLÓ T. i. m. 146. adn. 71.

lizmus a kereszténységgel találkozik, s ezen a platformon kell a megértést megtalálni a mai kor legerterjedtebb szocialisztikus szervezetének a szociáldemokráciának és a kereszténységnek, nevezetesen a ma is legegységesebb és valójában internacionális valláserkölcsei szervezetnek, a katolicizmusnak. Nézetem szerint a megzavart világbékét ennek a két világszervezetnek kölcsönös megértése hozhatná helyre. Az egyik az egyház, az ő ma is hatalmas erkölcsi erejével, a másik a szociáldemokrácia, gazdasági szervezkedésével adhatná meg azt az alapot, amelyen a népek szövetsége fölépülhetne. Hisz mindnyájan beláthatjuk, hogy a kapitalisztikus, militarisztikus és diplomatavilág sem XV. Benedek pápa, sem Wilson elveit nem veszi be. Azért mondott csütörtököt a versaillesi és saint-germaini béke és még inkább neully-i vagy trianoni. A népek jogaiért a háború folyamán a római pápa, a tartós béke hágai szervezete, a szociáldemokraták stockholmi és zimmerwaldi tanácskozásai keltek síkra. Ennek a négy szervezetnek meg kellene egymást találnia, hogy a népek békéje létrejöjjön.⁴⁶

Giesswein elszigetelődésének egyik pillanata volt a Szent István Társulat Szent István Akadémiájának elnöki tisztségéből történő felmentése. 1903-ban lett a Szent István Társulat alelnöke. 1915-ben kezdeményezésére jött létre a Társulaton belül a Szent István Akadémia, amelynek 1916-ban elnöke lesz. Négy szakosztályban működtek, rendszeres felolvasó estéket tartott egy-egy tudományág jeles képviselője. 1921-ben harminc akadémiai tag nyilatkozott, amely szerint megvonják bizalmukat Giesswein elnöktől, akinek „kiváló érdemei vannak az akadémia alapítása és felvirágoztatása körül, valamint az utóbbi évtizedekben lefolyt magyar katolikus, tudományos, szociális, egyházi és politikai mozgalmak jelentős eredményeiben, itthon és külföldön folytatott fáradhatatlan személyes és irodalmi tevékenységével. Mégis az utóbbi években a Szent István Akadémián kívül eső közéleti szereplésében – szorosan vett politikait teljesen figyelmen kívül hagyva – úgy a katolikus világnézet, mint a magyar nemzeti érzés és érdek szempontjából több ízben oly elvi álláspontot foglalt el és oly magatartást tanúsított, mely a Szent István Akadémia többségének meggyőződésével ellenkezik.”⁴⁷ Kérik ezért, hogy tisztét bocsássa az Akadémia rendelkezésére. Ezt azonban Giesswein nem tette, ezért az elnöki széket megüresedettnek nyilvánították azzal, hogy „a távozó elnöknek Akadémiánk érdekében tanúsított fáradozásairól és itt többször hallott, eszmékben gazdag beszédeiről tisztelettel és köszönettel megemlékezzünk.”⁴⁸ Utódja Apponyi Albert lett.⁴⁹ 1921. június 19-én iktatták be, amelyen részt vett Horthy Miklós is.

⁴⁶ MIHÁLYFI Ákos: *Giesswein Sándor emlékezete*. In: *Giesswein-emlékkönyv* i. m. 36–37.

⁴⁷ MÉSZÁROS István: *A Szent István Társulat százötven éve 1848–1998*. Budapest, Szent István Társulat, 148–149.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Apponyi Albert (1846–1933): A képviselőház elnöke 1901 és 1903 között. Vallás és közoktatási miniszter 1906 és 1910, valamint 1917 és 1918 között. Az I. világháború után a magyar béke delegáció vezetője volt 1919 és 1920 között. A trianoni szerződés aláírását a béke delegáció egyetlen tagja sem vállalta magára, Apponyi Alberttel együtt lemondtak. [A magyar kormány új kinevezettjei (Benárd Ágoston, Drasche Lázár Alfréd) 1920. június 4-én írták alá a békeokmányt.] Magyarország födelegátusaként küzdött a Népszövetségben a békeszerződés revíziójáért. Lásd: *Akadémia kislexikon*, I. i. m. 110.

1920 után Giesswein ritkán szólalt fel a nemzetgyűlésben. 1923-ban egy liberális-demokrata párt élére áll, a Reformpárt elnöke lett, ezzel is jelezte, hogy végleg szakított a jobboldali keresztény politikával. Még ebben az évben meghalt.

Összegzésként elmondható: Giesswein érdemét abban látom, hogy megalapozta a keresztényszocializmus eszméit Magyarországon, 1918-ig ő volt az egyetlen olyan képviselő a parlamentben, aki tudatosan képviselte a „kisemberek” sorsát. (A szociáldemokraták parlamenten kívüliek voltak!) 1919 után kitartóan ragaszkodott ahhoz a „szövetségi” koncepciójához (főleg német példa alapján!), miszerint a szociáldemokrácia nélkül nem lehetséges a munkáskérdés megoldása, annak ellenére, hogy a párt a Tanácsköztársaságban komoly szerepet játszott. (Tegyük hozzá: az antant is ragaszkodott a szociáldemokratákhoz az 1919 utáni kormányokban!) Viszont már nem az ő hibája, hogy az 1920-as években formálódó ún. „keresztény kurzus” nem folytatott olyan politikát, amely nagyobb figyelmet szentelt volna a munkáskérdésnek, s annak képviselőjére. De e folyamat elemzése már egy újabb értekezés tárgya lehetne. Írásomat Giesswein egyik időtálló gondolatával zárom le, amit Trianon után fogalmazott meg: „Nekünk magyaroknak csak az az egyedüli vigaszunk van, hogy a jog, az igazság erősebb, mint a hatalom, és ha a hatalom minket most széttépet is, a jog és igazságosság erejétől remélhetjük azt, hogy a régi Magyarország megint fel fog támadni, de szebb és jobb lesz.”⁵⁰

Barankovics István (1906–1974)⁵¹ volt az, aki a politikában újra kísérletet tett a keresztényszociális – kereszténydemokrata elvek megvalósítására. A Demokrata Néppárt választásnyitó kampánybeszédében (1947) mondta a következőket: „A Néppárt nem véletlenül bont zászlót éppen Győr városában. A modern szociális és demokratikus keresztény állameszmét innen indította útjára a századforduló idején egy nagyszerű pap, az evangéliumi szocializmus első magyar gyakorlati apostola, a modern kereszténydemokráciának közép-európai előhírnöke, a béke eszme világhírű magyar szószólója, az első keresztény munkásegyesület megalakítója, a szociális és demokratikus keresztény politikának tragikus hőse, nagy előfutárunk: Giesswein Sándor. A modern szociális és demokratikus keresztény politika tiszta forrása, amelyből mi meríteni akarunk, Magyarországon először Győrben fakadt fel. Méltó és igazságos tehát, hogy itt bontsuk ki újra a zászlót, ahol az első ígéhirdető felemelte, ezzel is hódolván a modern kereszténydemokrácia és az evangéliumi szocializmus korán érkezett és későn igazolt nagy magyar kezdeményezőjének szelleme előtt.”⁵² Barankovics István pártjának története már egy újabb és más tényezővel teli fejezete a magyar történelemnek.

***

⁵⁰ NAGY i. m. 232. (1921. május 6-án a nemzetgyűlésben elhangzott beszéd.)

⁵¹ Barankovics István (1906–1974) újságíró, kereszténydemokrata politikus. A Demokrata Néppárt elnöke 1945 és 1949 között, a párt feloszlásáig. Lásd: *Akadémiai kislexikon*, I. i. m. 183.

⁵² SZAKOLCZAI György – SZABÓ Róbert: *Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására*. Barankovics és a DNP 1945–1948, Bibó és a DNP 1956. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 313. (A teljes program olvasható: 291–313.)

Írásom elején Szent Ágoston gondolatait vettem mottóul. Az ágostoni megállapítás így hangzik: „Más dolog elbeszélni a tényeket, más tanítani a teendőket; a történelem híven és hasznosan elbeszéli a történeteket.”⁵³ Mivel az ágostoni gondolat a történelem értelmezésével foglalkozik, ezért – mintegy összevetésként – Giessweinnek a történelemtől alkotott felfogását is szükségesnek tartom itt megemlíteni: „Én a történelem előadására vonatkozólag csak egy normát ismerhetek el, s ez az, hogy legyen mindenekelőtt objektív, de úgy hogy ne szűnjék meg szubjektív lenni. S ne tessenék hinni, hogy ez paradoxon, ha első pillanatra annak is látszik az előtt, ki nem tud gondolataival mélyebben szántani. Objektívnek kell lennie a történeti előadásnak, mert nem szabad a tényeket ferdíteni vagy hamis világításba helyezni; nem szabad az események helyébe képzeleti dolgokat állítani, a történelmet le kell írni és nem lehet szabadon konstruálni. De emellett kell, hogy a történelem előadásában meg legyen a szubjektivitás. Vegyük el a művésztől a szubjektivitást és megszűnik művész lenni, ha pusztán objektív akar lenni [...]. A szubjektivitás ne legyen soha az objektivitás rovására.”⁵⁴

⁵³ A mottót CsÓKA J. Lajos OSB munkájából vettem: *Szent Benedek fainak világtörténete, különös tekintettel Magyarországra, I–II*. Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 1970, I. 10–11.

⁵⁴ VÖRÖVÁRY Ferenc (szerk.): *A szabad tanítás Pécsen 1907-ben tartott magyar országos kongresszusának naplója*. Budapest, 1908. 173.